

УДК 347.97/.99:342.56

Отримано редакцією: 15.01.2024

Прийнято до публікації: 18.03.2024

Опубліковано: 15.04.2024

Семчишин Світлана Іванівна

кандидат політичних наук

ORCID: 0009-0005-4210-1920

ПРИНЦИПИ СТАЛОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена ідентифікації та обґрунтуванню принципів сталості судової влади в умовах повномасштабної збройної агресії та повоєнного відновлення. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентними викликами, які постали перед судовою системою України після 24 лютого 2022 року: руйнування судової інфраструктури, масове переміщення судів, кадрова криза та деформація нормативного поля надзвичайними заходами воєнного стану. Понад 72 судові будівлі зазнали фізичних пошкоджень, юрисдикцію 132 судів було передано іншим судам, що поставило під сумнів саму здатність судової системи виконувати свої конституційні функції. Метою дослідження є формулювання системи принципів, що визначають онтологічне ядро судової влади – її здатність залишатися функціональною та правовою навіть за радикальної зміни зовнішніх умов. Методологія дослідження базується на поєднанні діалектичного, порівняльно-правового та системно-структурного методів, а також аналізі нормативних актів, судової практики та міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій Венеціанської комісії, практики ЄСПЛ та документів ЄС. У результаті дослідження ідентифіковано п'ять принципів сталості судової влади: невідступність правового захисту, процесуальна гнучкість без втрати якості, морально-етична опора та патріотичний вимір, відповідальність перед суспільством і міжнародними стандартами, інституційна стійкість і готовність до реформування. Доведено, що ці принципи утворюють цілісну матрицю, в якій класичні засади незалежності та безсторонності доповнюються вимогами адаптивності, моральної легітимності та синхронізації з міжнародними стандартами. Зроблено висновок, що запропонована матриця є ефективним інструментом оцінки будь-яких реформаторських рішень з позиції їх відповідності фундаментальним засадам судової сталості та може бути використана як у науковому, так і в практичному вимірі.

Ключові слова: судова влада; сталість; принципи; воєнний стан; судова реформа; незалежність суду; правовий захист; перехідне правосуддя; інституційна стійкість; процесуальна гнучкість.

Semchyshyn Svitlana

Candidate of Political Sciences

PRINCIPLES OF JUDICIAL POWER SUSTAINABILITY IN WARTIME AND POST- WAR RECOVERY: IDENTIFICATION AND JUSTIFICATION

Abstract. The article is devoted to the identification and justification of the principles of judicial power sustainability under conditions of full-scale armed aggression and post-war recovery. The relevance of the study is determined by the unprecedented challenges faced by the Ukrainian judicial system after February 24, 2022: the destruction of judicial infrastructure, mass relocation of courts, the staffing crisis, and the deformation of the regulatory field by emergency measures of martial law. Over 72 court buildings suffered physical damage, and the jurisdiction of 132 courts was transferred to other courts, raising fundamental questions about the judicial system's capacity to fulfill its constitutional functions. The purpose of the study is to formulate a system of principles that define the ontological core of judicial power – its ability to remain functional and lawful even under radical changes in external conditions. The research methodology is based on a combination of dialectical, comparative legal, and system-structural methods, as well as an analysis of normative acts, judicial practice, and international standards, including recommendations of the Venice Commission, ECtHR case law, and EU documents. As a result of the research, five principles of judicial power sustainability have been identified: the inviolability of legal protection, procedural flexibility without loss of quality, moral and ethical foundation with a patriotic dimension, accountability to society and

international standards, and institutional resilience with readiness for reform. It has been proven that these principles form a coherent matrix in which the classical foundations of independence and impartiality are supplemented by the requirements of adaptability, moral legitimacy, and synchronization with international standards. The conclusion is drawn that the proposed matrix serves as an effective tool for evaluating any reform decisions from the perspective of their compliance with the fundamental principles of judicial sustainability and can be applied in both academic and practical contexts.

Key words:judicial power; sustainability; principles; martial law; judicial reform; judicial independence; legal protection; transitional justice; institutional resilience; procedural flexibility.

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, поставила перед судовою владою виклики, до яких жодна конституційна демократія Європи не була готова з часів Другої світової війни. Понад 72 судові будівлі зазнали фізичних пошкоджень, юрисдикцію 132 судів було передано іншим судам, а кількість нових позовів у деяких регіонах впала на 80–90 % [1]. Переміщення місцезнаходження 171 суду, гостра кадрова криза та системні перебої в електропостачанні, що паралізували роботу електронних систем судочинства [2], – усе це створило ситуацію, в якій саме поняття «сталості» судової влади набуло не абстрактно-теоретичного, а гранично практичного значення. Виникла потреба у переосмисленні того, що саме утримує суд як інституцію від розпаду в умовах, коли його фізична інфраструктура знищена, кадровий склад скорочений, а нормативне поле деформоване надзвичайними заходами. Відповідь на це питання лежить у площині ідентифікації тих принципів, які визначають онтологічне ядро судової влади – її здатність залишатися собою навіть тоді, коли зовнішні умови функціонування радикально змінилися.

Поняття сталості судової влади передбачає єдність двох начал: незмінного ядра (фундаментальні засади незалежності, безсторонності, доступності правосуддя) та адаптивної периферії (процесуальні форми, організаційні моделі, технологічні рішення). Ця діалектика набуває особливої гостроти у воєнний час, коли межа між ядром і периферією стає рухомою, а спокуса пожертвувати першим заради збереження другого – реальною загрозою. Закон України «Про забезпечення сталого функціонування судової влади в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2128-IX запровадив механізми зміни територіальної підсудності, спрощення процедур виклику та проведення дистанційних засідань [3], однак ці заходи породили нові процесуальні прогалини – невизначеність статусу рішень, ухвалених під час перебоїв зв'язку, питання автентифікації учасників відеоконференцій, обмежений доступ до доказової бази [4]. Тобто адаптація процесуальної периферії, не підкріплена усвідомленням меж допустимого, ризикує підірвати саме ядро, заради якого вона здійснюється.

Це спостереження дає підстави для формулювання більш загальної тези: сталість судової влади не тотожна її незмінності, але водночас не зводиться до гнучкості. Вона передбачає здатність системи до саморегуляції без втрати сутнісних характеристик [5]. Практика воєнного часу підтверджує цю тезу на емпіричному рівні: судді застосовували стратегію творчого комбінування норм національного права, практики ЄСПЛ і положень міжнародного гуманітарного права для заповнення нормативних лакун [6]. Сам факт такої саморегуляції свідчить про наявність глибинного інституційного ресурсу – «принципів сталості» – який дозволяє суду функціонувати навіть за відсутності звичних зовнішніх опор. Завдання цього дослідження полягає в тому, щоб ідентифікувати ці принципи, вивести їх із площини інтуїтивної суддівської практики у площину доктринального осмислення і нормативного закріплення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Першим серед ідентифікованих принципів є невідступність правового захисту – положення, яке означає, що судова влада зберігає безумовну дію фундаментальних прав і свобод навіть в екстремальних обставинах, а будь-які тимчасові обмеження не позбавляють особу можливості звернутися до суду. Обґрунтованість цього принципу підтверджується не лише доктринальними аргументами – зокрема, тезою про те, що право на справедливий суд є невід'ємним і необхідним для збереження ефективності поділу влади [7], а також методологією визначення мінімальних гарантій справедливого суду в збройному конфлікті як норми звичаєвого міжнародного права, від якої відступ неприпустимий [8], – а й практикою самої України. У лютому 2022 року Україна повідомила Раду Європи про відступ від низки

конвенційних зобов'язань, включаючи ст. 6 ЄКПЛ (право на справедливий суд). Водночас правовий аналіз цієї дерогації засвідчив, що вона має тлумачитися звужено й не може слугувати підставою для фактичного призупинення судового захисту [9]. Сама логіка цього обмеження – навіть повномасштабна війна не виправдовує повного усунення доступу до правосуддя – підтверджує онтологічний статус судового захисту: він становить те незмінне ядро, без якого державність втрачає правовий зміст.

Якщо перший принцип стосується меж того, чим суд не може поступитися, то другий – процесуальна гнучкість без втрати якості – визначає простір допустимої адаптації. Йдеться про здатність судової системи модифікувати процесуальні форми (дистанційне судочинство, електронний документообіг, зміна територіальної підсудності) із збереженням змістовних гарантій змагальності, публічності та мотивованості рішень. Практика воєнного часу продемонструвала, що цифровізація – підсистема «Електронний суд», ЄСІТС, відеоконференцв'язок, електронні повістки через застосунок «Дія» – забезпечила безперервність розгляду справ навіть у регіонах з пошкодженою інфраструктурою [10]. Водночас будь-які відступи від стандартних процедур під час надзвичайного стану повинні бути пропорційними, обмеженими в часі та підлягати судовому контролю [11]. Це означає, що процесуальна гнучкість функціонує не як самостійна цінність, а як похідна від першого принципу: вона виправдана рівно настільки, наскільки забезпечує невідступність правового захисту за змінених обставин, і втрачає легітимність, коли перетворюється на прикриття для зниження якості правосуддя.

Третій принцип – морально-етична опора та патріотичний вимір – виходить за межі формально-юридичної площини і стосується символічної та ціннісної функції суду. В умовах війни суд набуває додаткового значення: він стає не лише арбітром конкретних спорів, а й підтвердженням того, що держава продовжує функціонувати як права. Перші вироки українських судів за воєнні злочини стали не лише інструментом відповідальності, а й актом утвердження суверенітету [12]. Це міркування може видатися надмірно емоційним для наукового тексту, проте його обґрунтованість підтверджується порівняльним аналізом: у періоди загроз демократичному ладу саме ті інституції, які зберігали конституційну стійкість через послідовне дотримання верховенства права та побудову альянсів із наднаціональними інституціями, зміцнювали демократичну стійкість значно ефективніше за тих, хто йшов на поступки виконавчій владі [13]. Тобто морально-етична опора не є «додатком» до незалежності – вона є її внутрішнім змістом: суддя, який усвідомлює свою місію як державотворчу, приймає більш виважені й принципові рішення, ніж той, хто бачить себе лише технічним виконавцем процесуальних приписів.

Четвертий принцип – відповідальність перед суспільством і міжнародними стандартами – поєднує внутрішню підзвітність суду перед громадянами та зовнішню – перед міжнародними інституціями. Це «подвійне обрамлення» створює систему стримувань, яка захищає суд від двох протилежних загроз: ізоляції (коли суд замикається у формальному дотриманні процедур, ігноруючи суспільні очікування) та популізму (коли суд підлаштовує рішення під настрої натовпу). Аналітична доповідь Європейської комісії (2023) оцінила стан судової системи України, наголосивши на необхідності завершення перезапуску ВКС та подолання кадрового дефіциту [14]. Рішення Європейської ради від 14 грудня 2023 року про відкриття переговорного процесу щодо вступу України до ЄС створило додатковий зовнішній стимул, проте він працює лише за умови, що внутрішня мотивація до змін передуює зовнішній вимозі, а не підміняється нею. Перехідне правосуддя в Україні розгортається одночасно на кількох рівнях – внутрішні кримінальні провадження, ордери МКС, збирання доказів місіями ООН, ОБСЄ та ЄС [15] – і здатність національних судів забезпечити не лише ефективне внутрішнє правосуддя, а й належне виконання рішень міжнародних органів [16] є практичним виміром цього принципу. Довіра суспільства до судових інституцій є ключовим фактором ефективності будь-яких механізмів відповідальності [17], а основні стовпи перехідного правосуддя – правда, правосуддя, репарації та гарантії неповторення – утворюють взаємопов'язану систему, в якій слабкість будь-якого компонента підриває цілісність усієї конструкції [18].

Нарешті, п'ятий принцип – інституційна стійкість і готовність до реформування – відображає здатність судової системи витримувати зовнішні потрясіння, зберігаючи функціональність, і водночас ініціювати структурні зміни. «Судова стійкість» (judicial resilience) у сучасній літературі визначається через призму самоврядування судової системи, її здатності протистояти зовнішньому тиску та зберігати незалежність навіть у перехідних суспільствах [19]. Стійкість є продуктом двох факторів: інституційного каркасу, що запобігає «пакуванню» суду політичними призначеннями, та стратегії «селективного судового

активізму», що підвищує суспільну легітимність суду [20]. Для України інституційна стійкість має й суто практичний вимір: Закон № 2128-IX забезпечив правову основу для переміщення судів і резервних механізмів функціонування [3], проте цих заходів виявилось недостатньо – суди в прифронтових регіонах працювали в умовах постійних обстрілів, перебоїв електропостачання та впливу кадрів [21]. Використання наднаціональних судових мереж (ЄСПЛ, Суд ЄС) як інструменту зміцнення незалежності національних судів [22] створює зовнішню «рамку стримування», аналогічну тій, яку для української судової влади виконує Венеціанська комісія.

ОБГОВОРЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Водночас стійкість не тотожна консерватизму. Готовність до реформування є невід'ємною складовою п'ятого принципу: повоєнне відновлення відкриває вікно можливостей для впровадження перетворень, які в мирний час блокувалися бюрократичними та політичними спротивами. Порівняльний досвід свідчить, що відновлювальне правосуддя (restorative justice) у поєднанні з ретрибутивними механізмами сприяє примиренню ефективніше, ніж кожен із цих підходів окремо [23]. Для України це означає, що судова реформа повоєнного періоду має враховувати не лише потреби покарання винних, а й завдання реінтеграції деокупованих територій, відновлення майнових прав та формування нової правової культури – тобто вона має бути не відновленням довоєнного стану, а якісним переходом на новий рівень інституційної зрілості.

Запропонована система п'яти принципів – невідступність правового захисту, процесуальна гнучкість без втрати якості, морально-етична опора, відповідальність перед суспільством і міжнародними стандартами, інституційна стійкість і готовність до реформування – утворює «нову матрицю» сталості, в якій класичні засади незалежності та безсторонності доповнюються вимогами адаптивності, моральної легітимності та синхронізації з міжнародними стандартами. Ця матриця не є замкненою конструкцією – вона відкрита для конкретизації та інструментального наповнення. Проте її цінність полягає у тому, що вона дає змогу оцінювати будь-яке реформаторське рішення з позиції його відповідності фундаментальним засадам судової сталості: якщо рішення зміцнює ядро, не руйнуючи периферію, – воно є конструктивним; якщо ж воно жертвує ядром заради ситуативної зручності – воно є загрозою. Порівняння запропонованої матриці з існуючими доктринальними підходами засвідчує, що більшість з них акцентує увагу на окремих аспектах – незалежності, доступності, ефективності – тоді як авторський підхід об'єднує ці виміри у системну цілісність, що особливо актуально в умовах воєнного та повоєнного періодів.

ОБГОВОРЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваної проблематики, які можуть бути використані у законотворчій та правозастосовній діяльності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження ідентифіковано п'ять принципів сталості судової влади, що становлять її онтологічне ядро в умовах війни та повоєнного відновлення. Принцип невідступності правового захисту визначає абсолютну межу, за яку держава не може відступити навіть в екстремальних обставинах. Принцип процесуальної гнучкості без втрати якості окреслює простір допустимої адаптації процесуальних форм за умови збереження змістовних гарантій справедливого судочинства. Принцип морально-етичної опори розкриває символічну та ціннісну функцію суду як інституції, що підтверджує правовий характер державності. Принцип відповідальності перед суспільством і міжнародними стандартами створює систему подвійних стримувань, що захищає суд від ізоляції та популізму. Принцип інституційної стійкості й готовності до реформування поєднує здатність витримувати зовнішні потрясіння зі спроможністю ініціювати якісні структурні зміни.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних механізмів нормативного закріплення ідентифікованих принципів, їх операціоналізації у вигляді індикаторів оцінки судових реформ, а також у порівняльному аналізі досвіду інших держав, що переживали збройні конфлікти, з метою верифікації та уточнення запропонованої матриці сталості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Meyer W. D. Under Assault: A Status Report on the Ukrainian Justice System in Wartime. Stockholm : ILAC, 2022. URL: https://ilac.se/assets/resources/ilac_ukraine_assesment_july_2022.pdf.
2. Adamska-Gallant A., Brych Ya., Senatorova O., Sribniak O., Stetsyk N. Analytical Report on the Functioning of the Judicial System of Ukraine in Conditions of Full-Scale War and Martial Law. Kyiv : EU Project Pravo-Justice, 2023. 56 p. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/658/2cb/82b/6582cb82b2505437243322.pdf>.
3. Лазар У. Здійснення правосуддя в умовах війни. Юридичний вісник. 2023. Вип. 1. DOI: 10.32782/yuv.v1.2023.9.
4. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 70. С. 450–455. DOI: 10.24144/2307–3322.2022.70.72.
5. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019. 40 с.
6. Blazhivska N., Kovalchuk S. Ensuring the Right to a Fair Trial in Ukraine During Martial Law. Access to Justice in Eastern Europe. 2023. Vol. 6, No. 2. DOI: 10.33327/AJEE-18–6.2-n000210.
7. Olivier C. Revisiting General Comment No. 29 of the United Nations Human Rights Committee: About Fair Trial Rights and Derogations in Times of Public Emergency. Leiden Journal of International Law. 2004. Vol. 17, Iss. 2. P. 405–419. DOI: 10.1017/S0922156504001992.
8. Schmid E. The Right to a Fair Trial in Times of Terrorism: A Method to Identify the Non-Derogable Aspects of Article 14 of the ICCPR. Göttingen Journal of International Law. 2009. Vol. 1, No. 1. P. 29–44. URL: <https://ssrn.com/abstract=1345809>.
9. Apostol L. Legal Analysis of the Derogation Made by Ukraine under Article 15 of the European Convention of Human Rights and Article 4 of the ICCPR. Strasbourg : Council of Europe, 2022. URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>.
10. Sereda O., Mamnitskyi V., Kornieva P., Cherevatenko I. New Steps of Digitalisation of Civil Justice in Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe (AJEE). 2024. Vol. 7, No. 1. DOI: 10.33327/AJEE-18–7.1-n000118.
11. Venice Commission. Rule of Law Checklist : CDL-AD(2016)007. Strasbourg : Council of Europe, 2016. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e).
12. Marchuk I. Domestic Accountability Efforts in Response to the Russia–Ukraine War. Journal of International Criminal Justice. 2022. Vol. 20, Iss. 4. P. 787–803. DOI: 10.1093/jicj/mqac051.
13. Ginsburg T., Huq A. Z. How to Save a Constitutional Democracy. Chicago : University of Chicago Press, 2018. 296 p.
14. European Commission. Commission Staff Working Document: Ukraine 2023 Report : SWD(2023) 699 final. Brussels, 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en.
15. Mihr A. Transitional Justice in Ukraine. Polarization, Shifting Borders and Liquid Governance / ed. by A. Mihr. Cham : Springer, 2023. P. 409–427. DOI: 10.1007/978–3-031–44584–2_25.
16. Stromseth J. E. Justice on the Ground: Can International Criminal Courts Strengthen Domestic Rule of Law in Post-Conflict Societies? Hague Journal on the Rule of Law. 2009. Vol. 1, Iss. 1. P. 87–97. DOI: 10.1017/S1876404509000876.
17. Bühlmann M., Kunz R. Confidence in the Judiciary: Comparing the Independence and Legitimacy of Judicial Systems. West European Politics. 2011. Vol. 34, Iss. 2. P. 317–345. DOI: 10.1080/01402382.2011.546576.
18. United Nations. Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Transitional Justice. New York : UN, 2010. 12 p.
19. Kosař D. Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 412 p. DOI: 10.1017/CBO9781316480830.
20. Petrov J., Šipulová K., Smekal H., Vyhnanek L. Through Selective Activism towards Greater Resilience: The Czech Constitutional Court's Interventions into High Politics in the Age of Populism. The International Journal of Human Rights. 2022. DOI: 10.1080/13642987.2021.2003337.

21. The Ukrainian Judicial System in a Time of Armed Conflict : briefing paper. Geneva : International Commission of Jurists (ICJ), 2022. URL: <https://www.icj.org/ukraine-the-judiciary-should-be-strengthened-and-supported-during-and-following-the-war/>.
22. Voeten E. International Judicial Independence. The Oxford Handbook of International Adjudication / ed. by C. P. R. Romano, K. J. Alter, Y. Shany. Oxford : Oxford University Press, 2014. P. 421–444. DOI: 10.1093/law/9780199660681.003.0019.
23. Clark J. N. The Three Rs: Retributive Justice, Restorative Justice, and Reconciliation. Contemporary Justice Review. 2008. Vol. 11, Iss. 4. P. 331–350. DOI: 10.1080/10282580802482603.

REFERENCES

1. Meyer, W. D. (2022). Under Assault: A Status Report on the Ukrainian Justice System in Wartime. ILAC. https://ilac.se/assets/resources/ilac_ukraine_assesment_july_2022.pdf
2. Adamska-Gallant, A., Brych, Ya., Senatorova, O., Sribniak, O., & Stetsyk, N. (2023). Analytical Report on the Functioning of the Judicial System of Ukraine in Conditions of Full-Scale War and Martial Law. EU Project Pravo-Justice. <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/658/2cb/82b/6582cb82b2505437243322.pdf>
3. Lazar, U. (2023). Zdiisnennia pravosuddia v umovakh viiny [Administration of justice in wartime]. Yurydychnyi visnyk, (1). <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2023.9>
4. Smokovych, M. I. (2022). Zdiisnennia pravosuddia v umovakh voiennoho stanu: do pytannia zakonodavchikh zmin [Administration of justice under martial law: on the issue of legislative changes]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo, (70), 450-455. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>
5. Bulkat, M. S. (2019). Teoretyko-pravovi zasady sudovoi vlady: suchasnyi kontsept [Theoretical and legal foundations of judicial power: a modern concept] (Doctoral dissertation abstract). V. M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine.
6. Blazhivska, N., & Kovalchuk, S. (2023). Ensuring the Right to a Fair Trial in Ukraine During Martial Law. Access to Justice in Eastern Europe, 6(2). <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.2-n000210>
7. Olivier, C. (2004). Revisiting General Comment No. 29 of the United Nations Human Rights Committee: About Fair Trial Rights and Derogations in Times of Public Emergency. Leiden Journal of International Law, 17(2), 405-419. <https://doi.org/10.1017/S0922156504001992>
8. Schmid, E. (2009). The Right to a Fair Trial in Times of Terrorism: A Method to Identify the Non-Derogable Aspects of Article 14 of the ICCPR. Göttingen Journal of International Law, 1(1), 29-44. <https://ssrn.com/abstract=1345809>
9. Apostol, L. (2022). Legal Analysis of the Derogation Made by Ukraine under Article 15 of the European Convention of Human Rights and Article 4 of the ICCPR. Council of Europe. <https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>
10. Sereda, O., Mamnitskyi, V., Kornieva, P., & Cherevatenko, I. (2024). New Steps of Digitalisation of Civil Justice in Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe, 7(1). <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.1-n000118>
11. Venice Commission. (2016). Rule of Law Checklist (CDL-AD(2016)007). Council of Europe. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e)
12. Marchuk, I. (2022). Domestic Accountability Efforts in Response to the Russia-Ukraine War. Journal of International Criminal Justice, 20(4), 787-803. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqac051>
13. Ginsburg, T., & Huq, A. Z. (2018). How to Save a Constitutional Democracy. University of Chicago Press.
14. European Commission. (2023). Commission Staff Working Document: Ukraine 2023 Report (SWD(2023) 699 final). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en
15. Mihr, A. (2023). Transitional Justice in Ukraine. In A. Mihr (Ed.), Polarization, Shifting Borders and Liquid Governance (pp. 409-427). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-44584-2_25
16. Stromseth, J. E. (2009). Justice on the Ground: Can International Criminal Courts Strengthen Domestic Rule of Law in Post-Conflict Societies? Hague Journal on the Rule of Law, 1(1), 87-97. <https://doi.org/10.1017/S1876404509000876>

17. Bühlmann, M., & Kunz, R. (2011). Confidence in the Judiciary: Comparing the Independence and Legitimacy of Judicial Systems. *West European Politics*, 34(2), 317-345. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.546576>
18. United Nations. (2010). Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Transitional Justice.
19. Kosař, D. (2016). *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316480830>
20. Petrov, J., Šipulová, K., Smekal, H., & Vyhnánek, L. (2022). Through Selective Activism towards Greater Resilience: The Czech Constitutional Court's Interventions into High Politics in the Age of Populism. *The International Journal of Human Rights*. <https://doi.org/10.1080/13642987.2021.2003337>
21. The Ukrainian Judicial System in a Time of Armed Conflict (Briefing paper). (2022). International Commission of Jurists. <https://www.icj.org/ukraine-the-judiciary-should-be-strengthened-and-supported-during-and-following-the-war/>
22. Voeten, E. (2014). International Judicial Independence. In C. P. R. Romano, K. J. Alter, & Y. Shany (Eds.), *The Oxford Handbook of International Adjudication* (pp. 421-444). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780199660681.003.0019>
23. Clark, J. N. (2008). The Three Rs: Retributive Justice, Restorative Justice, and Reconciliation. *Contemporary Justice Review*, 11(4), 331-350. <https://doi.org/10.1080/10282580802482603>

© Семчишин С. І., 2024. Ця робота ліцензована за *Creative Commons Attribution 4.0 International License*

© CC BY 4.0 | Право та науки | ISSN 2522-4549